

განათლების სისტემების ჰიბრიდული და უმაღლესი განათლების სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის მოდელი – ევროკული პერსპექტივა

ინანა ოხრიმენკო,
ანასტასია მენშიკოვა,

ლაზარსკის უნივერსიტეტი, ვარშავა, პოლონეთი

აბსტრაქტი

წინამდებარე ნაშრომი ევროპის და აზიის ქვეყნებს შორის განათლების სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის რეგიონთაშორისი და მთავრობათაშორისი მოდელის ეფექტიანობის ევროკული საგანმანათლებლო სისტემის ჰიბრიდული უმაღლესი განათლების სფეროში განხილვას ახორციელებს. ნაშრომის ძირითადი თემის მიხედვით, რეგიონთაშორისი თანამშრომლობის მოდელის წინაპირობას შიდა რეგიონალური ჰიბრიდული უმაღლესი განათლების სფეროში კლასტერული ალგორითმის გამოყენებით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ევროკული უმაღლესი განათლების სფეროში ოთხი ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებული საგანმანათლებლო სისტემა გააჩნიათ. შესაბამისად, ჩვენი მოსაზრებით, აზიისა და ევროპის ქვეყნებს შორის უმაღლესი განათლების სფეროში ინტეგრირება ცალკეული რეგიონების ნაცვლად მათ ეკონომიკას შორის უნდა მოხდეს.

საკვანძო სიტყვები: უმაღლესი განათლება, საერთაშორისო თანამშრომლობა, განათლების სისტემა, ინსტიტუტები, კულტურა.

შესავალი

აბრეშუმის გზის ახალი პროექტი მსოფლიო ინფრასტრუქტურული ქსელია და თანამშრომლობის ისეთ უამრავ სფეროს მოიცავს, როგორცაა ეკონომიკა, საერთაშორისო ურთიერთობები, უსაფრთხოება, ბიზნესი, მენეჯმენტი, სოციოლოგია, განათლება და ა.შ. აბრეშუმის ახალი გზის (იგივე ერთი სარტყელი, ერთი გზა) პროექტს ევრაზიის კონტინენტის მნიშვნელოვანი ნაწილის გავლით მსოფლიოს მრავალი რეგიონის დაკავშირების უნარი შესწევს. უმაღლესი განათლების სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობა ახალი აბრეშუმის გზის პროექტის ერთ-ერთი ძირითადი საყრდენია.¹ წინამდებარე ნაშრომი საერთაშორისო პარტნიორებთან თანამშრომლობისადმი დისციპლინათაშორისი მიდგომის საშუალებით ცდილობს ჩინეთსა და ევროპას შორის უმაღლესი განათლებისა და კვლევის მხრივ თანამშრომლობაზე ახალი აბრეშუმის გზის გავლენის გამორკვევას. ევროპას და ცენტრალურ და აღმოსავლეთ აზიას შორის განათლების სფეროში ინტეგრაცია ეფექტურად მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება ჩაითვალოს, თუ განათლების სისტემაზე გავლენის მქონე ფაქტორებიც იქნება გათვალისწინებული. კვლევის მიზანია ევროპის და აზიის ქვეყნებში განათლების სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის პოტენციური წარმატების შეფასება.

განათლების სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის ტაქსონომია შესაძლოა ურთულესი აღმოჩნდეს. თუმცა, უმაღლესი განათლების სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის სამი

¹ W. Kirby and M. van der Wende, "The New Silk Road: implications for higher education in China and the West? OUP accepted manuscript", "Cambridge Journal of Regions, Economy and Society", 2018.

ძირითადი დონის გამოკვეთა მაინც შესაძლებელია: ინსტიტუციათაშორის,² მთავრობათაშორის³ და რეგიონთაშორის⁴ თანამშრომლობა. პირველი, სხვადასხვა რეგიონსა და ქვეყანაში არსებულ უნივერსიტეტებს შორის თანამშრომლობას გულისხმობს. მეორეს, სხვადასხვა ქვეყნის განათლების სისტემათა უნიფიკაცია შესაძლოა ეწოდოს. მესამე კი, სხვადასხვა გეოგრაფიულ არეალში მყოფი ქვეყანათა ჯგუფს შორის რეგიონთაშორისი ჰეტეროგენურობისა და რეგიონშიდა ჰომოგენურობის მაღალი ხარისხის ფონზე ურთიერთთანამშრომლობას გულისხმობს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ინტეგრაცია მსგავსი კულტურული ღირებულებებისა და ინსტიტუციური მოწყობის მქონე ქვეყნებს შორისაა შესაძლებელი. წინამდებარე ნაშრომის ჭრილში განვიხილავთ აზიისა და ევროპის ქვეყნებს შორის უმაღლესი განათლების სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის ორ პოტენციურ ფორმას, კერძოდ, მთავრობათა და რეგიონთა შორის თანამშრომლობას. წინამდებარე ნაშრომის ძირითადი არგუმენტის თანახმად, განათლების სფეროში ეფექტური რეგიონთაშორისი თანამშრომლობის საფუძველს ძლიერი რეგიონშიდა ჰომოგენურობა უნდა წარმოადგენდეს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, შერჩეული რეგიონის ქვეყნებს საერთო საგანმანათლებლო სისტემა უნდა გააჩნდეთ. წინააღმდეგ შემთხვევაში თანამშრომლობის მთავრობათაშორისი მოდელი უფრო ეფექტური ხდება, რომელიც უმაღლესი განათლების სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობას მთლიანი რეგიონალური კლასტერის ნაცვლად კონკრეტული რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკას შორის გულისხმობს. რეგიონალურ ჰომოგენურობას ევროპის ქვეყნების ჭრილში კლასტერული ალგორითმის გამოყენებით ვაანალიზებთ.

ნაშრომი შემდეგნაირადაა დაყოფილი: პირველი ნაწილი კვლევის თეორიული ფონის, ინსტიტუციური და კულტურული გარემოს განხილვას, განათლების სფეროს მნიშვნელობას, ინსტიტუციურ გარემოსა და განათლების სისტემას შორის კავშირებს და განათლების სისტემის მოწყობის განმსაზღვრელ ინსტიტუციურ და კულტურულ მახასიათებლებს ეთმობა. მეორე ნაწილი ევროპისა და აზიის რეგიონის განათლების სისტემების შედარებით ანალიზს ეთმობა. მესამე ნაწილი კვლევის ემპირიული მეთოდოლოგიის შედეგებს წარმოადგენს, ხოლო ბოლო ნაწილი დასკვნას ეთმობა.

1. ინსტიტუციები, კულტურული გარემო და განათლების სისტემის ოპტიმალური მოწყობა

1.1. ინსტიტუციები

ინსტიტუცია სოციალური ცხოვრების მთელი რიგი ასპექტების დამრეგულირებელ კანონად შეიძლება განიმარტოს.⁵ ნორზის თანახმად, ტერმინი “ინსტიტუცია” საკმარისად მოიცავს “არაფორმალურ შეზღუდვებს (სანქციები, ტაბუები, ტრადიციები, ადათი, ყოფაქცევის კოდექსი) და ფორმალურ რეგულაციებს (კონსტიტუციებს, კანონებს, ქონების უფლებებს)”.⁶ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ინსტიტუციური გარემო განსაზღვრავს საერთო “თამაშის

² J.S. Antony and T. Nicola, in the book “Successful Global Collaborations in Higher Education Institutions” A. Al-Youbi et al. (Editors), The Tricky Terrain of Global University Partnerships, Springer, 2020.

³ M. Klemencic, “Intergovernmental regional cooperation in European higher education”, 13 “Higher Education Forum”, 2016, p. 75-90.

⁴ G. Haug and J. Race, “Interregional Cooperation in Higher Education in Europe”, 2 “Journal of Studies in International Education”, 1998, p. 3-34.

⁵ D. North, “Institutions”, 5(1) “The Journal of Economic Perspectives” p. 97-112.

⁶ D. North, “Institutions”, 5(1) “The Journal of Economic Perspectives” p. 97.

წესებს”⁷ დაქვემდებარებული სხვადასხვა ფაქტორთა ურთიერთქმედებისა და თანამშრომლობის გზას. ინსტიტუციური გარემო ზოგადად სოციალური ნორმებისა და ღირებულებების მომცველ და შესაბამისად, კულტურული გარემოს ამრეკლავ სფეროდ მიიჩნევა.⁸ ამიტომაც, ინსტიტუციურ და კულტურულ გარემოს შორის მკაფიო ხაზის გავლება რთულია. თუმცა წინამდებარე ნაშრომის მიზნებიდან გამომდინარე, ფორმალურ ინსტიტუციებსა და არაკოდოფიცირებულ მოწყობასა და კომუნიკაციის ფორმებს შორის განსხვავების დადგენა არც ისე კრიტიკულია. შესაბამისად, შემდგომი დისკუსიისას, კონტექსტიდან გამომდინარე, ღიად ფორმულირებული საჯარო პოლიტიკისა და კულტურული ნორმების გათვალისწინებით ოპტიმალური განათლების სისტემა იქნება განხილული.

1.2. განათლების სისტემა

ქიტიაშვილის თანახმად,⁹ განათლება სხვადასხვა სფეროს სისტემური ცოდნის, უნარებისა და კაცობრიობის მიერ დაგროვილი გამოცდილების შესწავლას გულისხმობს. შესაბამისად, განათლება ცდილობს ფიზიკური, ინტელექტუალური და მორალური უნარების განვითარებას და საზოგადოებასა და კულტურას შორის ურთიერთქმედების უნიკალურ ფორმას წარმოადგენს. განათლება სწავლა-სწავლების ორგანიზებული, მრავალფეროვანი და ერთიანი პროცესის საშუალებით მიიღწევა, რომელიც ცოდნისა და უნარების ურთიერთგაცვლას გულისხმობს. განათლების სისტემის სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებული აღქმაც გასათვალისწინებელია, ვინაიდან იგი განათლების მიზნის სახესხვაობების გაგების ჯანსაღ პროცესზე მეტყველებს. უფრო მეტიც, ტერმინი “განათლების სისტემა” კონკრეტული ქვეყნის მიერ ფორმალური რეგულაციებისა და არაფორმალური სოციალური ინტერაქციის სითენზის საშუალებით განათლების პროცესების ორგანიზების მანერასაც მოიცავს.

1.3 ინსტიტუციებს, კულტურასა და განათლებას შორის კავშირები

საუბრისა და მოსმენის კომუნიკაციური უნარებიდან დაწყებული სტუდენტის მთლიანი ზოგადი ქვევით დამთავრებული, კულტურული განსხვავება განათლების სისტემაზე დიდ გავლენას ახდენს. ევროპისა და აზიის ქვეყნებში სტუდენტების მიერ საგანმანათლებლო ინსტიტუტების აღქმა და გარემო განსხვავებულია, რაც მათ განათლების სისტემებს სერიოზულად ამორიშორებს. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ამ ეს ჯანსაღი დამორიშორებაა, თავისი ისტორიულ-კულტურული გამართლებებით. დაწყებითი სკოლიდან მოყოლებული თავაზიანობასთან და მიღებულ საქციელთან დაკავშირებული შეკითხვების დასმის მართებულობა სხვადასხვა ქვეყანასა და კულტურაში სხვადასხვანაირად აღიქმება. მასწავლებლებს საკლასო ოთახში¹⁰ წარმოშობილი კონფლიქტების მიკროპოლიტიკური მომრიგებლის როლი აკისრია. ვინაიდან მასწავლებელიც კულტურის ნაწილია, მისი შინაგანი გაგებაც კულტურის მიხედვით განსხვავებულია.

⁷ R.W. Scott and J.W. Meyer, in the book "The new institutionalism in organizational analysis" W.W. Powell and P.J. DiMaggio (Editors), The organization of societal sectors: Propositions and early evidence, The University of Chicago Press, 1991.

⁸ A. Alesina and P. Giuliano, "Culture and Institutions", 53(4) "Journal of Economic Literature", 2015, p. 898–944.

⁹ Z. Kitiashvili, "For the Definition of the Term Education System in PostSoviet Countries", 2(21), "International Journal of Multilingual Education", 2014, p. 71-76.

¹⁰ F. Erickson, "Culture difference and science education", 18(2) "The Urban Review", 1986, p. 117–124.

სპილენი და ბერჩი¹¹ ინსტიტუციურ გარემოს მის ინსტრუქციებთან მიმართებაში განიხილავენ და მას სასწავლო პროცესის ბირთვს უწოდებენ. აღსანიშნავია, რომ განათლების ინსტიტუციურ გარემოს ერთიან, მონოლითურ სტრუქტურად აღქმაზე ავტორები უარს ამბობენ. პირიქით, ისინი ამტკიცებენ, რომ ინსტიტუციური გარემო საგანმანათლებლო ეტაპებისა და სხვადასხვა ასაკის სტუდენტების ფსიქოლოგიური საჭიროებებისა და დამოკიდებულებების მიხედვით განსხვავებულია. თუმცა, კონკრეტული საზოგადოების მიხედვით ინსტიტუციური გარემოს განსხვავებისა და მისი საერთო კომპონენტების სისტემური ანალიზის საფუძველზე შეფასება, მათ ლოგიკასთან წინააღმდეგობაში არ მოვიდოდა. სპილენი და ბერჩი¹² ამტკიცებენ, რომ ინსტიტუციური გარემო, განათლების “ტექნიკური ბირთვის” მუდმივად არ შექმნის მიუხედავად, სტუდენტებისთვის ცოდნის გადაცემის მექანიზმს და სხვა თანმხლებ პროცესებს ნამდვილად განსაზღვრავს.

მოკლედ რომ ვთქვათ, ინსტიტუციური და კულტურული გარემოებები განათლების სისტემის ხასიათის მსაზღვრელად მიიჩნევა, რაც საგანმანათლებლო პროცესის ფორმირებისთვის აუცილებელი რეგულაციების, ნორმებისა და ღირებულებების განფენილობას გულისხმობს. შესაბამისად, უმაღლეს სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობას კულტურისა და ინსტიტუციების სიახლოვის მნიშვნელოვანი დონე სჭირდება, რომლის გარეშეც საგანმანათლებლო პროცესის მმართველი ერთიანი რეგულაციების ნაკრები რთულად შესამუშავებელი იქნებოდა.

1.4. განათლების სისტემის სტრუქტურის კულტურული და ინსტიტუციური მსაზღვრელები

1.4.1. მთავრობის ხარჯები

განათლების სისტემის განვითარება დიდწილად პოლიტიკის სფეროს განეკუთვნება. ისტორიული ფონის გათვალისწინებით წარმოდგენილია ცენტრალური აზიის ქვეყნებში არსებული განსხვავებული სიტუაციები. საბჭოთა სუბსიდიების შესწყვეტის შემდეგ, 1990-იან წლებში, ცენტრალური აზიის ქვეყნებს განათლებისთვის განკუთვნილი მშპ-ს პროცენტის მკვეთრად შემცირება მოუწიათ. კვლევის ერთ-ერთი ინდიკატორი ხსნის ერთი და იგივე საგანმანათლებლო რეფორმა რატომ არ შეიძლება თანაბრად წარმატებული და ეფექტური იყოს. განათლებაზე მთავრობის დანახარჯი უზბეკეთში ერთი მესამედით, ხოლო ტაჯიკეთში ოთხჯერ შემცირდა.¹³ ოცდახუთი წლის შემდეგაც განათლებაზე გაღებული ხარჯი ყირგიზეთში მშპ-ს 5.99, ხოლო ტაჯიკეთში 5.23 პროცენტს შეადგენს, რაც ასეთი დაბალი მშპ-ს მქონე ქვეყნებისთვისაც კი მინიმალურ მოთხოვნილ ზღვარზე დაბალია.¹⁴

2016 წელს ცენტრალური აზიის მეტად წარმატებული ქვეყნების ყაზახეთის (2.98%) და თურქმენეთის (3.05%) ნიშნულები ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ზღვრულ სტანდარტებს¹⁵ მნიშვნელოვნად ჩამორჩებოდა. თუმცა ამ ქვეყნებმა

¹¹ J.P. Spillan and P. Burch, in the book "The new institutionalism in education", The institutional environment and instructional practice: Changing patterns of guidance and control in public education, SUNY Press, 2006.

¹² J.P. Spillan and P. Burch, in the book "The new institutionalism in education", The institutional environment and instructional practice: Changing patterns of guidance and control in public education, SUNY Press, 2006.

¹³ Open Society Institute, "Education Development in Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan: Challenges and Ways Forward", available here: <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/education-development-kyrgyzstan-tajikistan-and-uzbekistan> [l. s. 26.04.2021].

¹⁴ World Bank, "Government expenditure on education, total (% of GDP)", available here: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS> [last verified March 16 2021].

¹⁵ Open Society Institute, "Education Development in Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan: Challenges and Ways Forward", available here: <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/education-development-kyrgyzstan-tajikistan-and-uzbekistan> [l. s. 26.04.2021].

ბიუჯეტის ეროვნულიდან რეგიონალურ დონეზე დეცენტრალიზება მოახდინეს. შედეგად, სკოლებისა და უნივერსიტეტების დაფინანსება შემცირდა და ზოგ შემთხვევაში მათი არსებობაც კი საფრთხის ქვეშ დადგა. დაფინანსების შემცირებამ უწყებებს უფრო დაბალი საფეხურების, ხშირ შემთხვევაში სკოლამდელი განათლების ხარჯზე მოუწიათ დაწყებითი და დამამთავრებელი საფეხურების გადარჩენა. 2000-2010 წლებს შორის. ცენტრალური აზიის სულ უფრო ნაკლებ ბავშვს ქონდა ადრეული ასაკის განათლებაზე ხელმისაწვდომობა, რამაც 2020-იანი წლებისთვის უმაღლეს სასწავლებლებში ჩარიცხულთა რაოდენობა საგრძნობლად შეამცირა. განათლების ხარისხმაც განიცადა ვარდნა, ვინაიდან საშუალო ხელფასი 300 ევროს ოდენობას იშვიათად აღემატება.¹⁶ მოსწავლეებისა და აკადემიური პროცესის მართვის გარდა მასწავლებლებს სხვა მოვალეობების შესრულებაც უწევთ, კერძოდ, წესრიგის შენარჩუნება, მშობლებთან ურთიერთობა და ა.შ. შედეგად, მასწავლებლებს შორის კორუფციამ დაისადგურა და მათი, ისევე როგორც მოსწავლეების მოტივაცია საგრძნობლად შემცირდა¹⁷ ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, განათლების სისტემის შემუშავებაში მთავრობის ჩართულობას უმნიშვნელოვანესი როლი ენიჭება.

1.4.2 ტვინების/კვალიფიციური სპეციალისტების გადინება

ცენტრალური აზიის ქვეყნები მათი განათლების სისტემებზე უარყოფითი გავლენის მქონე პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემებს აწყდებიან. მათი ეკონომიკები უცხოეთში მომუშავე თანამემამულეების მიერ გადმორიცხული ფულით საზრდოობენ. მშობლების ემიგრაციაში წასვლა მოსწავლეების დაბალ აკადემიურ მოსწრებას განაპირობებს.¹⁸ უნივერსიტეტებში სტუდენტების შემცირებულმა რაოდენობამ შესაძლოა მთავრობას მათი დაფინანსების ან დახურვის გადაწყვეტილებისკენ უბიძგოს, რაც გაზრდილ უმუშევრობას, მასწავლებელთა მხრიდან ალტერნატიული სამსახურის ძებნას და განათლების სფეროში კვალიფიციური კადრების შემცირებას გამოიწვევს. ცენტრალური და აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების ზოგიერთი მოქალაქისთვის შესაძლოა ამას არარაციონალურობის და უაზრობის ელფერი დაკრავდეს, მაგრამ სწორედ აქ თამაშობს კულტურული გარემო დიდ როლს.

ემიგრაცია გლობალიზაციის ნაწილია, თუმცა შედარებით მაღალი განათლებისა და პროფესიული უნარების მქონე ოჯახებისა თუ პიროვნებებისთვის მათი ფორმალური კომპეტენციების ტრანსფერი სხვა საზოგადოებაში აუღიარებლობის გამო შეუძლებელია,¹⁹ რაც ემიგრანტ ოჯახებსა და მათ შთამომავლობას სხვებთან კონკურენციის გაწევის მხრივ აბრკოლებს. თუმცა, შედარებით მაღალი ხარისხის განათლების მფლობელები ინტეგრირებას უფრო ადვილად ახერხებენ. ამავდროულად, ცენტრალური აზიიდან ევროპაში უკეთესი ხელფასისა და საცხოვრებელი პირობების ქონის იმედად წასული მიგრანტები ვეღარ ახერხებენ იმ საქმის კეთებას, რასაც ისინი სამშობლოში აკეთებდნენ. მაგალითად, ყაზახი მასწავლებელი გერმანიაში საქმიანობას ენობრივი ბარიერისა და საჭირო განათლების ნაკლებობის გამო ვერ შეძლებს. შესაბამისად, ყაზახეთიც და გერმანიაც არარაციონალურ დანაკარგს განიცდიან.

¹⁶ Open Society Institute, "Education Development in Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan: Challenges and Ways Forward", available here: <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/education-development-kyrgyzstan-tajikistan-and-uzbekistan> [l. s. 26.04.2021].

¹⁷ N.N. Habibov, "Does childcare have an impact on the quality of parent-child interaction? Evidence from post-Soviet Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan", 34(12) "Children and Youth Services Review", p. 2367-2373.

¹⁸ UNDP, "Assessment of the Impact of Migration and Displacement on Local Development in Turkey, Serbia, and the Former Yugoslav republic of Macedonia", available here: <file:///D:/Downloads/undp-rbec-assessment-impact-displacement-april-2017.pdf> [l.s. 24.04.2021].

¹⁹ J. Heckman, "Policies to Foster Human Capital (with discussion)", 54(1) "Research in Economics", 2000, p. 3-56.

1.4.3. განათლებისადმი არათანაბარი ხელმისაწვდომობა

უნარშეზღუდული ბავშვების განათლებისადმი ხელმისაწვდომობა ცალკე პრობლემას წარმოადგენს. ფიზიკურად უნარშეზღუდულ ბავშვებს საშუალო სკოლაში სიარულის ტექნიკური საშუალება არ გააჩნიათ, როგორცაა ეტლიანთათვის სპეციალური მისადგომები, ინფრასტრუქტურა და ა.შ. შედეგად, ბავშვები შესაძლოა განათლების, კომუნიკაციის და განვითარების ხელმწიფედომლობის წინაშე დადგნენ. განათლებისადმი არათანაბარი ხელმისაწვდომობა ცენტრალური აზიის ქვეყნებში უფრო მწვავედ დგას ვიდრე ევროპაში, რაც განათლების სფეროზე კიდევ ერთ სოციალურ-კულტურულად განმასხვავებელ წინეს ბადებს. ევროკავშირში ყველა სტუდენტს აქვს განათლებაზე წვდომა. უნივერსიტეტების უმეტესობას სტუდენტების ყველანაირი მოთხოვნების დაკმაყოფილების და კომფორტის უზრუნველყოფის საშუალება გააჩნია.

1.4.4. გენდერული უთანასწორობა

ქალებს დღეს უფრო მეტი წვდომა გააჩნიათ უმაღლეს სასწავლებლებზე, ვიდრე ოდესმე ქონიათ ისტორიის განმავლობაში. თუმცა ამ ნაშრომში განხილულ ზოგიერთ ქვეყანაზე იგივეს თქმა რთულია. გენდერული უთანასწორობა განათლების სისტემაზე გავლენის მქონე კულტურული ფაქტორია. ცენტრალური აზიის განსაკუთრებით ზოგიერთ მუსულმანურ ქვეყანაში, გოგონებისთვის განათლების მიღებაზე მეტი პრესტიჟი გათხოვებას გააჩნია. მეორე მიზეზად საზოგადოებაში გამჯდარი გენდერის სტერეოტიპული აღქმა შეიძლება დასახელდეს. ოლსონ-სტრომისა და რაო-ს თანახმად,²⁰ ზოგიერთ კონსერვატორულ აზიურ საზოგადოებაში მცხოვრები ქალისთვის უნივერსიტეტში ჩაბარება მკაცრი ოჯახისგან, ან არასასურველი ქონწინებისგან თავის დაღწევის ერთადერთი საშუალებაა. ზოგ ოჯახსა და საზოგადოებას განათლების გენდერულ-სეგრეგაციული მოდელი ურჩევნია, რაც ქალებს კიდევ უფრო უზღუდავს განათლებაზე ხელმისაწვდომობას. უფრო მეტიც, სრულიად ქალებით დაკომპლექტებული სკოლები და უნივერსიტეტები, მამაკაცებისაზე ბევრად ნაკლებ დაფინანსებას ღებულობენ. აღნიშნული, მცირე რესურსების განაწილების, ტრადიციული გენდერული ნორმების გავლენისა და ამ გზით ქალებისთვის განათლების მიღების შეზღუდვის საშუალებას წარმოადგენს.²¹

2. ევროპული და აზიური განათლების სისტემების შედარებითი ანალიზი

2.1. აღმოსავლეთ აზიური განათლების სისტემა

აზიური ქვეყნების განათლების სისტემა ორ ძირითად საყრდენზე დგას, ესენია კოლექტივიზმი და მკაცრი დისციპლინა. აზიური განათლების ლიდერებს იაპონია, ჩინეთი, სინგაპური და სამხრეთ კორეა²² წარმოადგენენ. ამ ქვეყნებში ხუთ წლამდე ბავშვებს თავიანთი ნებისა და თავისუფლების შესაბამისად მოქცევის უფლება გააჩნიათ. ხოლო შემდგომ, მკაცრი დისციპლინითა და სირთულეებით აღსავსე სასწავლო პერდიოდი იწყება. საგანმანათლებლო პროცესი სტუდენტის გულმოდგინებაზე, ორგანიზებულობაზე, შეუპოვრობასა და კონცენტრირებაზეა დაფუძნებული. საპასუხოდ, ევროპულ საგანმანათლებლო სისტემაში სტუდენტის უნარებისა და ინტერესების მსგავსი მოპყრობა არ ხდება. მხოლოდ ზემოთ

²⁰ S. Olson-Strom and N. Rao, in the book "Diversity and Inclusion in Global Higher Education" C. Sanger and N. Gleason (Editors), Higher Education for Women in Asia, Palgrave Macmillan, 2020.

²¹ S. Olson-Strom and N. Rao, in the book "Diversity and Inclusion in Global Higher Education" C. Sanger and N. Gleason (Editors), Higher Education for Women in Asia, Palgrave Macmillan, 2020.

²² Academic Ranking of World Universities 2018, available here: <http://www.shanghairanking.com/arwu2018.html> [l. s. 26.04.2021].

ჩამოთვლილი მეთოდებით ივარაუდება წარმატების მწვერვალის, კარგი განათლებისა და საბოლოოდ პროფესიის დაუფლება. ევროპისთვის ერთი შეხედვით უცნაური ფილოსოფია აზიაში ნორმას წარმოადგენს. თუმცა ასეთი მკაცრი დისციპლინური მეთოდი მთელ კონტინენტს არ ეხება. საშუალო განათლების სისტემასა და მთლიან მიდგომას შორის ძირითადი განსხვავებები მაინც არსებობს. მაგალითად, აღმოსავლეთ ევროპაში მასწავლებლის ავტორიტეტი ხელშეუხებელია – მშობლები შვილის წარუმატებლობას მას არასოდეს დააბრალებენ. სკოლის მოსწავლეები უმეტეს დროს საკლასო ოთახში ატარებენ, რაც დამამთავრებელ საფეხურზე დღეში ათ საათსაც კი უტოლდება. ცენტრალური აზიის ქვეყნებში კი, პირიქით, აღმოსავლურ ევროპული და პოსტ-საბჭოთა საგანმანათლებლო მიდგომის მსგავსი სიტუაციაა – მასწავლებლები პირდაპირ ურთიერთობენ მშობლებთან, მათთან ერთად განიხილავენ ბავშვების წარმატებასა თუ წარუმატებლობას, ხოლო კლასში გატარებული დრო დღეში 45 წუთიან 6-7 გაკვეთილს უტოლდება, ანუ არაუმეტეს 6 საათისა. ცენტრალურ აზიაში მასწავლებლისთვის ბავშვის საშინაო დავალების მოკითხვა, სანამ ის სტუდენტი არ გახდება, ჩვეულებრივ მოვლენად ითვლება. უნივერსიტეტში ჩაბარების შემდეგაც კი მონაწილეობენ მშობლები თავიანთი შვილების აკადემიურ ცხოვრებაში.²³

მეორე მაგალითს ზაფხულის არდადეგები წარმოადგენს, რაც ჩინეთში მხოლოდ ერთ თვეს გრძელდება, მაშინ როდესაც ევროპასა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში იგი ორ-სამ თვესაც კი უტოლდება. აკადემიური წლის დაყოფაც განსხვავებულია. მაგალითად, იაპონიაში იგი სამ ნაწილად იყოფა და თითოეული მათგანი გამოცდით მთავრდება, რომლისთვისაც სტუდენტები გულმოდგინედ ემზადებიან. ცენტრალური აზიის ქვეყნებში კი საბჭოთა სისტემა პრევალირებს, რაც წელიწადში ფინალური გამოცდებით დაგვირგვინებულ ორ სემესტრს გულისხმობს. აღმოსავლეთ აზიაში ევროპის მსგავსად 12 წლიანი, ხოლო ცენტრალურ აზიაში 11 წლიანი სწავლების მოდელი არსებობს. სტატიის შემდგომი ნაწილი ცენტრალური აზიის ქვეყნების საგანმანათლებლო სისტემას ეთმობა.²⁴

2.2. ცენტრალური აზიის განათლების სისტემა

ევროპა-ცენტრალური აზიის მონიტორინგის (EURAM) 2019 წლის სექტემბრის²⁵ მონაცემების თანახმად, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ცენტრალური აზიის ქვეყნებში განათლების სისტემებმა რღვევა დაიწყო. რეგიონის ხუთივე ქვეყანაში, მეტნაკლებად მაღალი დონისა და ეფექტური განათლების პრობლემა დგას. წლების განმავლობაში ჩამოყალიბებულ, განსხვავებულ კულტურულ მენტალიტეტს დამატებული კორუფციისა და ცუდი მმართველობის ტენდენცია, დასაქმებულთა მოთხოვნილებებს და სრუდენტთა აღზრდას შორის მზარდ უფსკრულს ბადებს. ცენტრალური აზიის უკანასკნელ წლებში ჩამოყალიბებული ბაზრის მოთხოვნილებებს უმაღლესი განათლების სფერო შეზღუდული რესურსების გამო ფეხს ვერ უბავს.²⁶ აღნიშნული გარემოება ადამიანის განვითარებასა და ხანგრძლივ ეკონომიკურ სტაბილურობას აფერხებს. ახლად დამოუკიდებელი რესპუბლიკების ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევად დაფინანსების საკითხიც რჩება. მანამდე არსებული სისტემის ნგრევამ განათლების სისტემის რესურსები შეამცირა, რასაც მასწავლებლების ხელფასების მკვეთრი შემცირება და სასწავლო მასალის მოძველება მოყვა. აღნიშნულ პირობებს ცენტრალური აზიის ბევრ ქვეყანაში გადასახადის მომთხოვნი კერძო

²³ D. McNerney and O. Tan, "What the West Can Learn from the East: Asian Perspectives on the Psychology of Learning and Motivation", Information Age Publishing, 2008.

²⁴ K. Wilk, "The best educational systems in the world on example of European and Asian countries", 8(3) "Holistica", 2017, p. 103-115.

²⁵ C. Hill and R. Fernandez-Chung, "Higher Education in the Asian Century: The European legacy and the future of Transnational Education in the ASEAN region (Asia-Europe Education Dialogue) ", Routledge, 2016.

²⁶ G. Postiglione, "International Cooperation in East Asian Higher Education", Springer, 2020.

სკოლებისა და უნივერსიტეტების დაარსება მოყვა. ამავდროულად, კერძო და არაკერძო საგანმანათლებლო ინსტიტუციებს შორის ფორმალური განმასხვავებელი ნიშნის ნაკლებობამ საგანმანათლებლო სფეროში დღემდე არსებული კორუფცია გამოიწვია.²⁷

ცენტრალური აზიის ქვეყნებში არსებული მოსწავლისადმი მიდგომის გათვალისწინებით, რაც მასწავლებლის მკაცრ ავტორიტეტს, ბავშვების და მშობლების ღია კომუნიკაციას, სწავლების მეთოდების განხილვას და ნიშნებისა და შეფასების სისტემის ექვემდებარებას გულისხმობს, აღსანიშნავია, რომ დაფინანსების შემცირებამ სკოლების და ინსტიტუტების დახურვა გამოიწვია, რამაც მასწავლებელი 20-40 სტუდენტთან კლასებში მარტო დატოვა, სწავლების ხარისხი დაბლა დაწია და მასწავლებელს მოტივაციის მცირე რაოდენობა დაუტოვა.

2.3. ევროპის განათლების სისტემა

ევროპის განათლების სისტემას ინდივიდუალურობა და დამოუკიდებლობა თანაბრად ახასიათებს. ევროპის ქვეყნებში ბავშვებს საკუთარი ინტერესებისა და აქტივობების თავად ამრჩევ პიროვნებებად აღიქვამენ. მართალია აღზრდის აღნიშნული პრინციპები ევროპის ყველა ქვეყანას თანაბრად არ ეხება, მაგრამ ევროკავშირის ქვეყნებში ნამდვილად პრევალირებს. აზიური საგანმანათლებლო სივრცისგან განსხვავებით, ევროპელი მშობლები ბავშვებს არაფერს აძალებენ და ცდილობენ სასწავლო პროცესი მაქსიმალურად სასიამოვნო გახადონ. ამას გარდა, საყრადღებოა, რომ ცენტრალური აზიის ქვეყნები აღმოსავლეთ ევროპულის მსგავსად ბავშვის აღზრდის საბჭოთა თეორიას იზიარებენ, რაც აღმოსავლეთ აზიურისა და ცენტრალური ევროპულისგან განსხვავებულია. სტუდენტებს მაღალი აკადემიური მოსწრების ქონას არ ავალდებულებენ, რადგან შესაძლოა ფსიქიკა დაუმახინჯდეთ, თუმცა ყველაფერი ზემოაღნიშნული ჩინეთში ბავშვის ქცევის რეგულირებისა და განათლებისთვის გამოიყენება. ევროპაში, მშობლები და მასწავლებლები ერთად ეხმარებიან ბავშვებს სირთულეების დამღვევაში და მხარს უჭერენ მათ ემოციურ ღიაობას.²⁸

ევროპული განათლების სისტემა კრიკული კომპეტენციების განვითარებას უწყობს ხელს. ისინი კონკრეტულ კონტექსტს მორგებული სხვადასხვა დამოკიდებულებების, მოსაზრებებისა და უნარების ნაზავს წარმოადგენენ. ძირითადი კომპეტენციები ხელს უწყობენ თვითრეალიზაციის, ზოგადი პიროვნული ზრდისა და აქტიურ მოქალაქედ ჩამოყალიბების პროცესს. ევროპის სკოლებში მასწავლებლები სწავლების გარდა მოსწავლეების განათლებულობაზეც ზრუნავენ. ასე რომ, “განათლების” კონცეფცია არა მხოლოდ სამეცნიერო თვალსაზრისით მომზადებას, არამედ სტუდენტის ორატორულ, სამეტყველო, საინფორმაციო საშუალებებთან და გუნდური მუშაობის უნარებსაც გულისხმობს. გარდა ამისა, დიდი ყურადღება ექცევა სტუდენტებში გლობალური გაგებით ხელოვნებისადმი ინტერესის გაღვივებას.²⁹

მაგალითად, ვარშავის ეკონომიკის სკოლის გლობალური ბიზნესის, ფინანსებისა და მართვის ფაკულტეტზე სტუდენტს შეუძლია დამატებით აირჩიოს ამერიკული ფილმის მიმოხილვის, სოციალური ფსიქოლოგიის, ფილოსოფიის, გეოგრაფიის ან/და სხვა საგნები, რომლებიც მისი თვალსაწიერის გაფართოებასა და განვითარებას მიესადაგება. გამოყენებითი მეცნიერების

²⁷ D. Rakhmonov and N. Jumaev, "Education in Central Asia", Springer, 2020.

²⁸ L. Deca, A. Curaj and R. Pricopie, "European Higher Education Area: Challenges for a New Decade", Springer, 2020.

²⁹ S. Cifuentes and L. Monsalve Lorente, "Comparative study between the educational systems of Spain, UK, France and Germany", "Proceedings of EDULEARN15 Conference 6th-8th July 2015", Barcelona, Spain.

ფაკულტეტებზეც კი, სტუდენტებმა უნდა შეიძინონ წერის, ადამიანებთან ურთიერთობის, კომუნიკაციისა და პრეზენტაციის უნარები.

საშუალო კლასებიდან ევროპელ სტუდენტებს ინტერესის მიხედვით დამოუკიდებლად შეუძლიათ საკუთარი მომავლის დაგეგმვა. სხვადასხვა პროფილის უნივერსიტეტები სტუდენტებს მათ ინტერესებზე მორგებულ უამრავ კვლევით პროექტს სთავაზობენ. სწავლებისადმი ასეთი მიდგომა სტუდენტებში დამოუკიდებლობის, ანალიტიკური და კრიტიკული აზროვნების უნარებს ააქტიურებს. ევროპული საგანმანათლებლო დაწესებულებები მასალის მექანიკურ დაზეპირებას არ ახალისებენ, პირიქით, ეკონომიკისა და ფინანსების საგნებშიც კი ღია გამოცდებს ანიჭებენ უპირატესობას, რაც მთლიანი თავების უაზოდ დაზუთხვისგან გნსხვაგვებით, სტუდენტებს ათვისებული მასალის დეტალურად ჩამოყალიბებაში ეხმარება. გაკვეთილებზე ხშირად ეწყობა დებატები, რაც ნაკლებად თავდაჯერებულ სტუდენტსაც კი აძლევს აზრის გამოთქმის საშუალებას და მასში მენეჯერულ უნარებს ავითარებს, ან ფინანსურ დაწესებულებებში სამუშაოდ საქმისწარმოების უნარებს უვითარებს. უნივერსიტეტები აღვივებენ ინიციატივის გამოჩენისა და სამეწარმეო სულისკვეთებას. მასწავლებლებს სამხედრო დისციპლინის დამყარების ნაცვლად, სტუდენტებთან ცოდნის გაზიარება და მათი ეთიკის კოდექსისადმი დამორჩლება ევალუბათ. ევროპული სწავლების მეთოდი სუბორდინაციისა და სტუდენტის პატივისცემის დაცვის ფონზე თავსუფალ მანერებსაც გულისხმობს, როგორცაა მაგიდაზე ფეხების შემოწყობა და ლექტორის მიერ სტუდენტის კოლეგად აღქმა. ასეთი მიდგომა აზიიდან ევროპაში გაცვლითი პროგრამით ჩამოსულ სტუდენტებს გააკვირვებდათ.

ასე რომ, ევროპული და აზიური განათლების სისტემების მთავარი განსხვავება პირველ რიგში კოლექტივიზმში იმალება და შემდეგ ინდივიდუალურ მიდგომაში. შედეგად, აზიელი კურსდამთავრებული მორჩილებით და კოლექტიური აზრის გათვალისწინებით გამოირჩევა, რაც მას ახალ გუნდთან და მუდმივად ცვლად პირობებთან შეგუებას ურთულებს. ავტორის ემპირიული დაკვირვების მიხედვით, აზიიდან ვარშავაში გაცვლითი პროგრამით ჩამოსულ სტუდენტებს ერთმანეთთან სიახლოვე ერჩივნათ, ვიდრე ევროპელი სტუდენტების მგავსად სხვა ნაცნობები გამოენახათ, თუნდაც ისინი უცხოენოვანი სტუდენტები ყოფილიყვნენ. ცენტრალური აზიის საგანმანათლებლო სისტემა ოდესღაც მაღალი სტანდარტებითა და დისციპლინით გამორჩეული საბჭოთა სისტემის გავლენას განიცდის, მაგრამ დაფინანსების შეწყვეტის გამო ახლა მას ახალ საგანმანათლებლო პროგრამებთან ადაპტაცია ძალიან უჭირს. ზოგიერთი პროგრამა ცენტრალური აზიის ქვეყნებს განათლების პროგრამის განვითარებაში ეხმარება, თუმცა ამ ნაშრომის ბოლო ნაწილში განხილული კულტურული საკითხები ჯერ კიდევ უშლის ხელს. გარდა ამისა, ევროპელ კურსდამთავრებულს არ უჭირს თანამემამულეებთან განშორება, საცხოვრებლად და სამუშაოდ სხვაგან გადასვლა და მის მიერვე არჩეულ სპეციალობაში ცოდნის ეფექტურად გამოყენება.

3. ემპირიული კვლევის მეთოდოლოგია და შედეგები

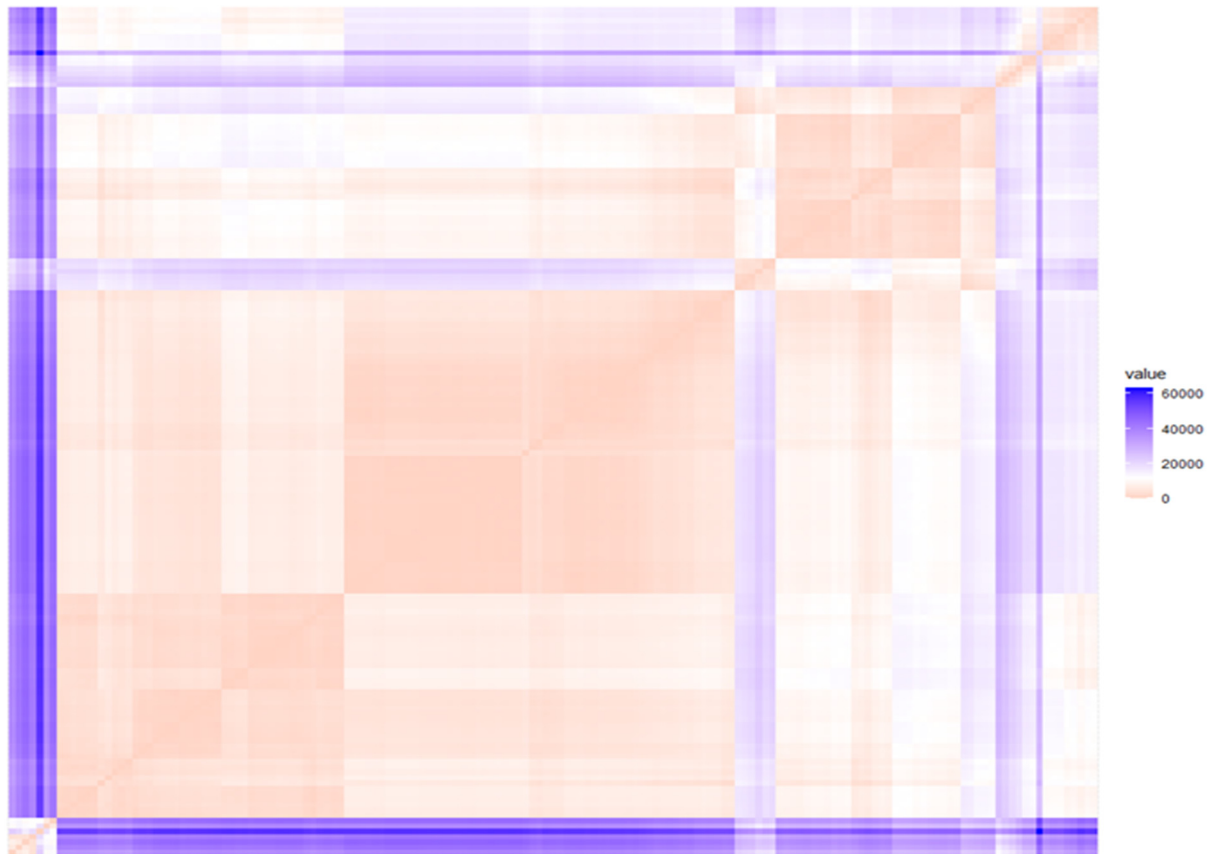
3.1. მონაცემები და მათი დამუშავება

წინამდებარე ნაშრომის მთავარი არგუმენტის თანახმად, უმაღლესი განათლების სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობისათვის, ინსტიტუციონალური და კულტურული სიახლოვის მნიშვნელოვანი ხარისხი აუცილებელია. ევროპასა და აზიას შორის ზემოაღნიშნული სიახლოვის შეფასებისთვის კლასტერულ ანალიზს ვიყენებთ. თავდაპირველი მონაცემები 1992-2019 წლებში, ევროპაში, არსებულ ყველა გაანალიზებულ ქვეყანას მოიცავდა. თუმცა მონაცემებზე შეზღუდული წვდომის გამო საბოლოო ვერსია 158 დაკვირვებამდე შემცირდა. განათლებასთან კავშირში მყოფი ინსტიტუციონალური და

კულტურული გარემოს სხვადასხვა განზომილების აღმწერი 22 ინდიკატორი იქნა მონაცემთა კრებულში ასახული. (სრული სია იხილეთ პირველ დანართში – მონაცემები მსოფლიო ბანკის განათლების მონაცემთა ბაზიდან იქნა შეფასებული).

კლასტერული პროცედურის თავდაპირველი ფაზა მონაცემების კლასტერულობის დადგენას გულისხმობს. პირველ რიგში, მონაცემთა კრებულის შემთხვევითი განაწილებაზე შემოწმების მიზნით, ჰოპკინსის სტატისტიკას ვიყენებთ, რომელიც 0.5 მაჩვენებელზე ნაკლებ 0.47-ს, ანუ მონაცემთა კრებულის არაკლასტერულობას უჩვენებს. თუმცა, პირველი დიაგრამა სულ მცირე სამ გარჩევად კლასტერს გვთავაზობს.

დიაგრამა 1. კლასტერული ტენდენციის ვიზუალური შეფასება

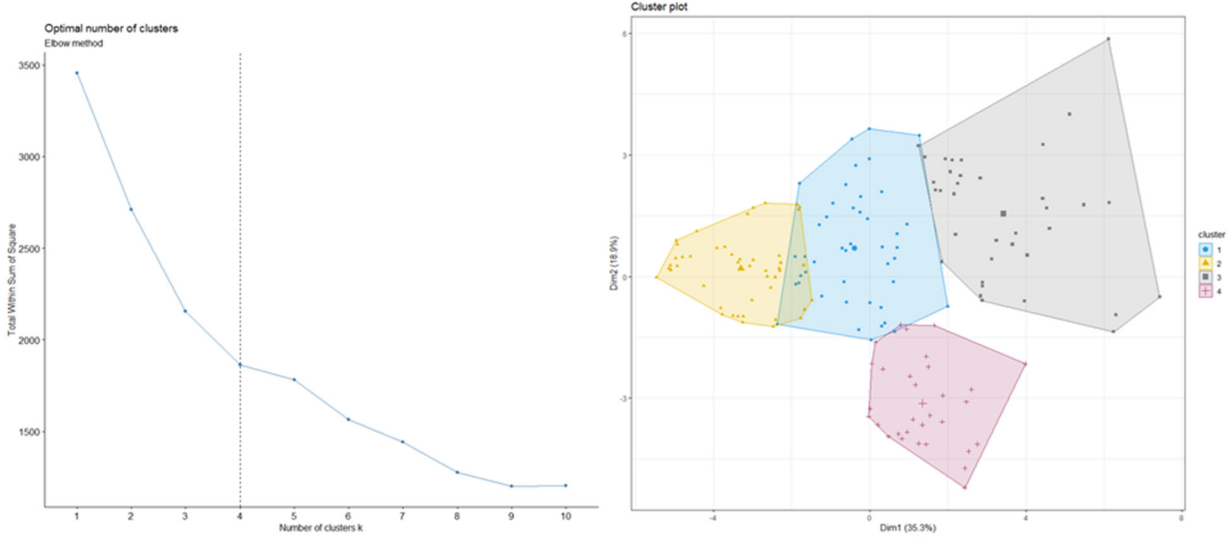
როგორც Adolfsson et al³⁰ განმარტავს, მაღალგანზომილებიან მონაცემებში კლასტერული ტენდენციების აღმოსაჩენად ჰოპკინსის სტატისტიკა არასანდოა. ამიტომაც, Hartigan-ის ერთმოდულიან ტესტს ვიყენებთ რათა დავადგინოთ ევკლიდური მანძილები ერთმოდულიან განაწილებას წარმოადგენს თუ მრავალმოდულიანს. Hartigan-ის ერთ-მოდულიანი ტესტის ნულოვანი ჰიპოთეზების თანახმად, მონაცემები ერთმოდულიანია, თუმცა ალტერნატიული ჰიპოთეზები მონაცემების მრავალმოდულიანობას ამტკიცებენ (ანუ, სულ მცირე ორმოდულიანობას). Hartigan-ის ერთმოდულიანი ტესტი 0.01 ნიშნულს ქვემოთ იყო, ანუ ევკლიდური დაშორება ერთმოდულიანი არ არის. ასე რომ, კ კლასტერული პროცედურის აღსაწერად შეგვიძლია გამოვიყენოთ.

შემდეგ, ჩვენ ვახდენთ ცვლადი სიდიდეების ანალიზს და "elbow" მეთოდის მეშვეობით ვადგენთ კლასტერების ოპტიმალურ რაოდენობას და კლასტერების რაოდენობის მიხედვით ვაანალიზებთ კვადრატებში არსებული რაოდენობის ჯამის განაწილებას (იხ. დიაგრამა 2).

³⁰ A. Adolfsson, A. Ackerman, N.C. and Brownstein, "To Cluster, or Not to Cluster: An Analysis of Clusterability Methods", 2018, available here: <https://arxiv.org/pdf/1808.08317.pdf> [l.s. 26.04.2021].

ვინაიდან ფუნქციის "elbow" მესამე კლასტერს შეესაბამება, კლასტერთა ოპტიმალური რაოდენობა ოთხს შეადგენს. ამიტომაც, თუ კლასტერულ პროცედურას აღნიშნავს, მაშინ ოთხი კლასტერი გამოიყოფა. (შედეგი მესამე დიაგრამაშია მოცემული).

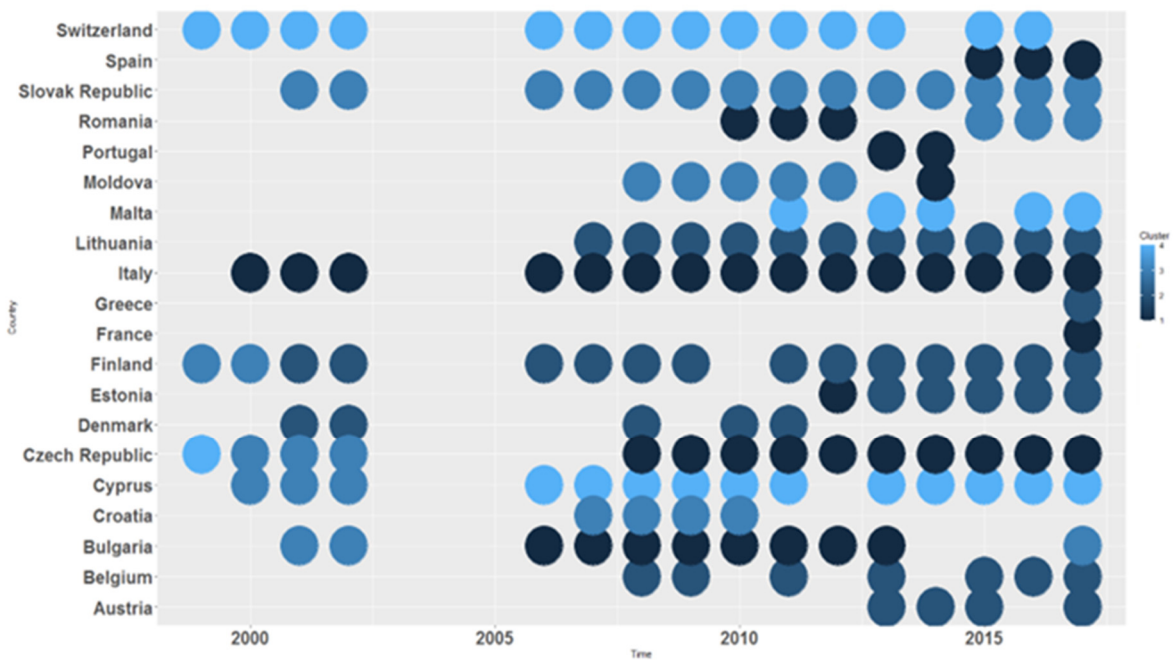
დიაგრამა 2. "elbow" მეთოდის გამოყენებით დიაგრამა 3. კლასტერების ვიზუალიზაცია კლასტერების ოპტიმალური რაოდენობის დადგენა.

3.2. შედეგები და განხილვა

მეოთხე დიაგრამა კლასტერების მიხედვით ქვეყნების განაწილებას უჩვენებს. საინტერესოა, რომ ზოგიერთი ქვეყანა ხანგრძლივ მედეგობას ინარჩუნებს, სხვები კი სხვადასხვა კლასტერებში გადაინაცვლებენ, რაც სავარაუდოდ განათლების სისტემაში ცვლილებების მიზეზით უნდა იყოს განპირობებული.

დიაგრამა 4. კლასტერების მიხედვით ქვეყნების განაწილება

მაგალითად, შვეიცარია და მალტა ანალიზის მთლიანი პერიოდის განმავლობაში მეოთხე კლასტერს მიეკუთვნება. ანალოგიურად, ესპანეთი, პორტუგალია და იტალია მყარად მიეკუთვნებიან პირველ კლასტერს. მთლიანი პერიოდის განმავლობაში ლიეტუვა, ბელგია და ავსტრია მესამე კლასტერში იმყოფებიან, ხოლო დანარჩენი ქვეყნები წლების მიხედვით სხვადასხვა კლასტერებს მიეკუთვნებიან.

ზემოაღნიშნული ანალიზიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ განათლების სისტემის მხრივ ევროპული ქვეყნები ჰეტეროგენულია. თუმცა, განათლების ერთიანი ევროპული მოდელი არ არსებობს. პირიქით, ოთხი განსხვავებული მოდელია. არსებული ჰომოგენურობა მიუთითებს, რომ ევროპისა და აზიის ქვეყნებს შორის მთავრობათაშორისი თანამშრომლობისგან განსხვავებით, რეგიონთაშორისი თანამშრომლობა ნალებად ეფექტური იქნება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ქვეყნის დონეზე თანამშრომლობა უფრო შესაფერისი გადაწყვეტა იქნებოდა.

დასკვნა

წინამდებარე კვლევა ევროპისა და აზიის ქვეყნებს შორის უმაღლესი განათლების სფეროში თანამშრომლობის ოპტიმალური მოდელის განხილვას ეძღვნება. აღნიშნული თანამშრომლობის ორი მოდელი იქნა მხედველობაში მიღებული: რეგიონთაშორისი და მთავრობათაშორისი მოდელები. განხილვის მთავარი არგუმენტის მიხედვით, რეგიონთაშორისი თანამშრომლობა ეფექტური მხოლოდ ამ რეგიონში შემავალი ქვეყნების განათლების სისტემების ჰომოგენურობის შემთხვევაში იქნება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ქვეყნები ერთიან რეგიონალურ ბლოკს ვერ შექმნიან და რეგიონთაშორისი თანამშრომლობის წარმატების შანსებიც შემცირდება. ასეთ შემთხვევაში მთავრობათაშორისი, ანუ რეგიონის წარმომადგენელ ქვეყანათა ეკონომიკას შორის თანამშრომლობა უფრო ლოგიკური მოდელი იქნებოდა. ნაშრომში საერთაშორისო თანამშრომლობის პრობლემა ევროპულ ჭრილშია განხილული და ცდილობს დაადგინოს არსებობს თუ არა ერთიანი ევროპული საგანმანათლებლო სისტემა. მონაცემთა კრებულში ასახულია განათლების სისტემასთან რელევანტური კულტურული და საერთაშორისო გარემოს აღმწერი 22 ცვლადი სიდიდე. აღმოჩნდა, რომ ქვეყნებს შორის ევკლიდური მანძილები ერთმოდულიანის მაგივრად კლასტერულია. შედეგად, მივედით დასკვნამდე, რომ ევროპაში ოთხი სხვადასხვა საგანმანათლებლო სისტემა არსებობს, ანუ განათლების ერთიანი ევროპული მოდელი არ არსებობს. შედეგად, ჩვენი ძირითადი არგუმენტის გათვალისწინებით ვასკვნით, რომ ევროპის და აზიის ქვეყნებს შორის რეგიონთაშორის თანამშრომლობაზე უფრო მეტად მთავრობათაშორისი თანამშრომლობა იქნებოდა ეფექტური.

ბიბლიოგრაფია:

1. Academic Ranking of World Universities 2018, available here: <http://www.shanghairanking.com/arwu2018.html> [last verified April 26, 2021];
2. Adolfsson, A., Ackerman, A., and Brownstein, N.C., "To Cluster, or Not to Cluster: An Analysis of Clusterability Methods", 2018, available here: <https://arxiv.org/pdf/1808.08317.pdf> [last seen 26.04.2021];
3. Alesina, A., and Giuliano, P., "Culture and Institutions", 53(4) "Journal of Economic Literature", 2015;
4. Antony, J.S., Nicola, T., in the book "Successful Global Collaborations in Higher Education Institutions" A. AI-Youbi et al. (Editors), The Tricky Terrain of Global University Partnerships, Springer, 2020;
5. Cifuentes, S., and Monsalve Lorente, L., "Comparative study between the educational systems of Spain, UK, France and Germany", "Proceedings of EDULEARN15 Conference 6th-8th July 2015", Barcelona, Spain;
6. Deca, L., Curaj, A., and Pricopie, R., "European Higher Education Area: Challenges for a New Decade", Springer, 2020;
7. Erickson, F., "Culture difference and science education", 18(2) "The Urban Review", 1986;
8. Habibov, N.N. "Does childcare have an impact on the quality of parent-child interaction? Evidence from post-Soviet Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan", 34(12) "Children and Youth Services Review";
9. Haug, G., and Race, J., "Interregional Cooperation in Higher Education in Europe", 2 "Journal of Studies in International Education";
10. Heckman, J., "Policies to Foster Human Capital (with discussion) ", 54(1) "Research in Economics", 2000;
11. Hill C., and Fernandez-Chung R., "Higher Education in the Asian Century: The European legacy and the future of Transnational Education in the ASEAN region (Asia-Europe Education Dialogue) ", Routledge, 2016;
12. Kirby, W., van der Wende, M., "The New Silk Road: implications for higher education in China and the West? OUP accepted manuscript", "Cambridge Journal of Regions, Economy and Society", 2018;
13. Kitiashvili, Z., "For the Definition of the Term Education System in Post Soviet Countries", 2(21), "International Journal of Multilingual Education", 2014;
14. Klemencic, M., "Intergovernmental regional cooperation in European higher education", 13 "Higher Education Forum", 2016;
15. McInerney, D., and Tan O., "What the West Can Learn from the East: Asian Perspectives on the Psychology of Learning and Motivation", Information Age Publishing, 2008;
16. North, D., "Institutions", 5(1) "The Journal of Economic Perspectives";
17. Olson-Strom, S., and Rao, N., in the book "Diversity and Inclusion in Global Higher Education" C. Sanger and N. Gleason (Editors), Higher Education for Women in Asia, Palgrave Macmillan, 2020;
18. Open Society Institute, "Education Development in Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan: Challenges and Ways Forward", available here: <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/education-development-kyrgyzstan-tajikistan-and-uzbekistan> [last seen 26.04.2021];
19. Postiglione, G., "International Cooperation in East Asian Higher Education", Springer, 2020;
20. Rakhmonov, D., and Jumaev, N., "Education in Central Asia", Springer, 2020;

21. Scott, R.W, and Meyer, J.W., in the book "The new institutionalism in organizational analysis" W.W. Powell and P.J. DiMaggio (Editors), The organization of societal sectors: Propositions and early evidence, The University of Chicago Press, 1991;
22. Spillane, J. P., and Burch, P., in the book "The new institutionalism in education", The institutional environment and instructional practice: Changing patterns of guidance and control in public education, SUNY Press, 2006;
23. UNDP, "Assessment of the Impact of Migration and Displacement on Local Development in Turkey, Serbia, and the Former Yugoslav Republic of Macedonia", available here: <file:///D:/Downloads/undp-rbec-assessment-impact-displacement-april-2017.pdf> [last seen 24.04.2021];
24. Wilk, K., "The best educational systems in the world on example of European and Asian countries", 8(3) "Holistica", 2017;
25. World Bank, "Government expenditure on education, total (% of GDP)", available here: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS> [last seen 16.03.2021].